

"דרך המשי": הביאנלה למחול - ליון 2000

אורה ברפמן

"דרך המשי" היא שעמדה הפעם במרכז הביאנלה האחרונה למחול, שהתקיימה בליון, בניהולו של גי דארמה [Guy Darmet]. פסטיבל המחול הזה מתפרש על פני שלושה שבועות ונחשב לאחד הפסטיבלים החשובים בתחומו בצרפת והוא נערך מדי שנתיים סביב ציר נושאי יתרוננו של פסטיבל מסוג זה הוא שגם אם לא תמיד העבודות נבחרות

על פי קנה מידה אמנותי אחיד, מבט הרוחב על הנושא עשוי להעניק (ולעיתים קרובות אכן הוא מעניק) פרספקטיבה מקיפה יותר על הנושא הספציפי שנבחר באותה שנה. בכך, עולה חשיבותו על סך חשיבות העבודות בנפרד, אילו הוצגו בהקשר אחר. מאידך, פסטיבל אקלקטי במוצהר שהעבודות במסגרתו נבחרות בקפידה ולאחר סינון אנין מחד והעזה אמנותית מאידך, עשוי להיות מהנה ומרגש לא פחות ואף יותר, אבל מציב דרישות תובעניות מסוג אחר ממנהלו האמנותי.

לנושא השנה, "דרך המשי", יש הצדקה מלאה, במיוחד בליון, בירת תעשיית המשי באירופה זה מאות בשנים. עד היום יש סביב העיר תעשיית משי ומשרד התיירות המקומי מתנאה בסיורי מעברים תת-קרקעיים היסטוריים שנחפרו כדי ליצור מעבר בטוח מכל פגע בין בתי המלאכה העתיקים מימי הביניים

במעלה הגבעות של העיר העתיקה, לבין מעגני הספינות בנהר, שהיה עורק תחבורה חשוב. ואכן, להדגשת הקשר בין הנושא לעיר, עבר מרכז התקשורת לאחד מאגפי המינהלה במוזיאון המשי של ליון ונציגי המסחר ותעשיית המשי של ליון נתנו חסות לביאנלה הזו ותרמו כ-20 קילומטר של בדי משי, חלק ניכר מהם התנופפו וקישטו את הרחובות במרכז העיר.

כ-71,500 רוכשי כרטיסים צפו בעשרות המופעים באולמות וכמה מאות אלפים צפו במצעד מחולות ססגוני - בו לקחו חלק אלפי רקדנים בתלבושות מסוגנות - שהתקיים במדרחוב בלב העיר. מספרים אלה מעידים על עניין בתחום המחול ובתרבויות המזרח הרחוק, משם הגיעו רוב ההפקות.

דרך המשי ההיסטורית שימשה צינור קשר בין המערב למזרח באלפיים השנים האחרונות, כאשר תנועת הסוחרים, הלוחמים והכובשים, החוקרים והסקרנים, היא שאיפשרה העברת מידע והיתה הנתב העיקרי - טרם מופו נתיבי הים - להשפעה הדדית בין עמים, דתות ותרבויות.

היתה רדודה, בלתי ממוקדת, רשלנית ועמוסה בהתחמיות. בקיצור - די מאכזבת. אבל אודה ולא אבוש, גם אני התרגשתי לראות את איבון ריינר פנים אל פנים. ייאמר לזכותה שהיא חפה מגינונים של סלבריטי, וכי הליכותיה פשוטות ונעימות.

המחול שרואים בגרמניה, או בכל ארץ אחרת באירופה, הוא באמת כלל אירופאי. היוצרים, הרקדנים והלהקות מתניידים מארץ לארץ, ועובדים ומופיעים באשר ניתנים להם התנאים המתאימים. הדעה המקובלת היא שאמני המחול הצרפתים והבלגים הם המובילים - בחדשנות, בעניין שהם מעוררים ובעומק עבודותיהם.

הוירטואוזיות הריקודית, היכולות הטכניות של מבצעים - הגיעו לשיאים שלא יאמנו. אולי כבר הגיעו לשיא של מה שגוף אנוש יכול להגיע אליו. דווקא מפני ההישג הזה, שהוא היום מובן מאליו, ובלעדיו אין למבצע מה לחפש על הבמה, שוב אין מסתפקים בכך. מצפים מן היוצר להעלות שאלה ולנסות להתמודד עם מתן פתרון או תשובה לשאלה ביצירתו. וירטואוזיות טכנית בלבד נחשבת ללהטוטנות גרידא, לבלתי רצינית, ובוודאי אינה מספקת כיצירת אמנות. אמר לי מבקר וחוקר מחול אחד: וירטואוזיות יש גם ב-MTV, בפירסומות בטלוויזיה ובקברטים. זאת לא אמנות. גם כשנושא היצירה הוא הגוף עצמו, מן הראוי לשאול שאלות על הגוף, על תפקודו במחול, על היראותו, על דימוי הגוף, וכיוצא באלה.

בולטת הנטייה לרב-מבצעיות, כלומר, יחד עם התנועה, ובנוסף אליה, נזקקים היוצרים לשילוב אמצעי ביטוי רבים ככל האפשר וטכנולוגיות משוכללות. תפאורות מתוחכמות, חפצים, תאורה משוכללת, הקרנות וידיאו וסקופיות, מוסיקה אלקטרונית, לא פעם בעוצמות מהממות. ובעיקר - ברוב היצירות שראיתי שולבו גם טקסטים ארוכים ועמוסים לעיפה שהיו לרוב בוטים, לפעמים גם בלתי מובנים. לא פעם נדמה שהמלל משתלט על המחול לרעתו, וגם לא תמיד לטובת היצירה.

כתוצאה משילובים ושידוכים כאלה נעשו הגבולות בין חקר תנועה, מחול, תיאטרון מחול, מחול תיאטרלי, מיצג, מחול וידיאו וכדומה, נזילים מאוד. כך בוודאי במרחב של יוצרים נסיוניים וחדשניים, אבל גם במרחב של יוצרים

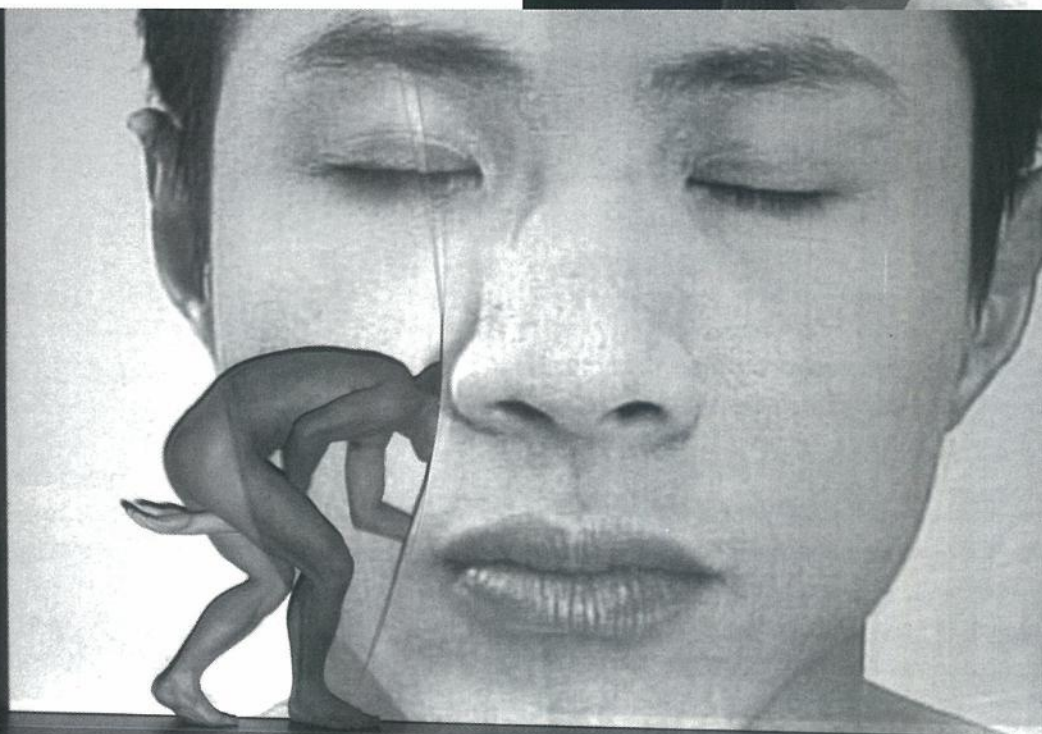

ולקהות ותיקות ומבוססות.

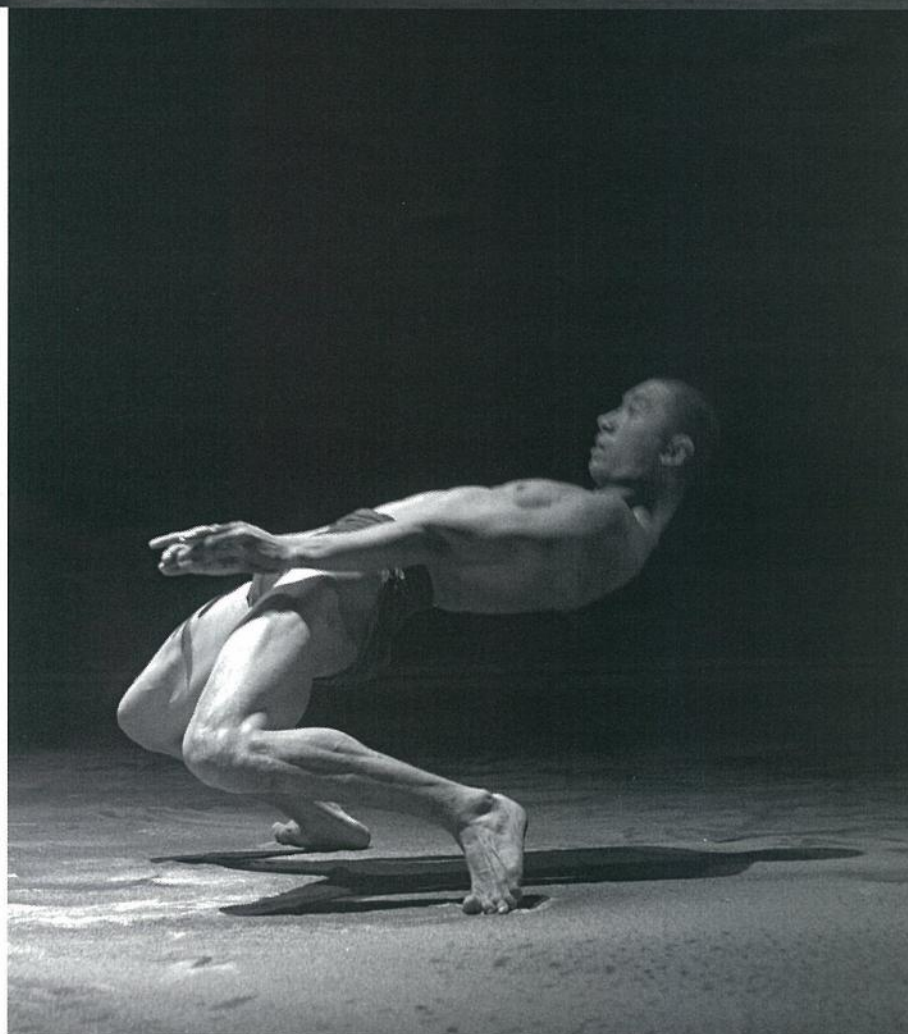
"מחול הזהב עם שמלות הכסף"
שנחאי אנסמבל
"Golden Dance with Silver
Dresses", Shanghai Song and
Dance Ensemble

ליים בעולם

"מחול אקסהיביציוניסטי - גן עדן לגוף הטבעי" מאת דניאל יונג (הונג קונג)
"Dance Exhibitionist - A Paradise for Natural Body", by Daniel Yeung (Hong Kong)

תיאטרון מחול און (סאול)
Dance Theatre On (Seoul)

"תשעה שירים" מאת הלן לי,
בביצוע להקת CCDC, הונג קונג
"Nine Songs", by Helen Lai,
City Contemporary Dance
Company (CCDC), Hong Kong

היום, בעידן הכבלים, הסיבים האופטיים והתקשורת האלקטרונית, רקדן מתעטש בטוקיו עשוי להשפיע על מחול ברזילאי במהירות שיא. ואכן, ההשפעות ההדדיות בין תרבויות המזרח והמערב ניכרות על במות המחול כדבר מובן מאליו. כשההבדלים באורח החיים היומיומי, בין מדינות ובין תרבויות הולכים ומיטשטשים, שוב צף ועולה רצון לשמור על צביון מייחד שדולה אמצעי ביטוי מהמסורות התרבותיות מחד, אך מנסה לצורך היצירה כלים, שפה גלובלית, המובנת לקהלי יעד מגוונים.

מרבית לדון היום בנושא הרב-תרבותיות במשמעות שונה במקצת מבעבר, בעקבות החשיבה הפוסטמודרניסטית שאינה מקבלת הבדלים תרבותיים הנמדדים בסרגל בו הסקאלה של טוב, רע, נמוך או גבוה נמדדת רק מנקודת המבט של התרבות המערבית. שהרי את ההשפעה של תרבויות המזרח הרחוק על מחול מערבי במאה העשרים אנו מכירים היטב. די אם נציין את הכמיהה ל"אוריינטליזם" בנוסח שבא לידי ביטוי אצל רות סנט דניס, מאמהות המחול המודרני, השפעת כתבי האי צ'ינג [I Ching] על אלמנט הציאנס [Chance] במחול הקונספטואלי של מרס קנינגהם, תור המינימליזם בהשפעת הזן ומעגלי ההשפעה המתמשכים של הבוטו. אבל מדובר בסיפור דו-כיווני, שכן כמיהה לא פחותה מזו להטמעת קודים מערביים קיימת במרבית תחומי החיים ובתרבות בכללה. זה בא לביטוי גם במחול בן זמננו ובמיוחד בשני העשורים האחרונים, בעבודות של להקות מחול עכשווי במזרח הרחוק.

בביאנלה של ליון באה מגמה זו לידי ביטוי במספר רב של עבודות מהמזרח הרחוק; מסיין, הונג קונג, טיוואן, קוריאה ויפן. במקביל, בחר דארמה להביא ממדינות נוספות - אוזבקיסטאן, הודו, תאילנד ועוד - להקות שעוסקות בשימור השפה המסורתית, שלמרבינת אופי פולקלורי אותנטי במקרה הטוב ואופי פוסודו-פולקלורי בעל גוון תיירותי-מסחרי, במקרה הגרוע וכאלה היו כמה.

"מחול הזהב עם שמלות הכסף" שנחאי אנסמבל "Golden Dance with Silver Dresses", Shanghai Song and Dance Ensemble

להקה שכזו היא שנחאי אנסמבל [Shanghai Song and Dance Ensemble] המונה שבעים רקדנים. המופע נערך באמפיתיאטרון הרומי המיועד לאלפי צופים והבמה הגדולה הזכירה את זו שבכרמיאל. בכלל, המופע הגרנדיוזי שבו הוחלפו תלבושות בימתיות מרהיבות (לא אותנטיות) מדי דקות ספורות, עם תפאורת הקרטון הצבוע ומחולות ההו-הא הקצרים והראוותניים, הזכיר את מרבית מופעי הפתיחה/נעילה בכרמיאל. לא מחול אתני של ממש, יותר מדי כוריאוגרפים בוחשים בקלחת מכדי שיהיה למופע סגנון ברור ומגובש, האמירה האמנותית דלת מטרות, וכל הערב הקל לעיכול הוא ספקטקל, שבמיטבו, ראוי כי יקבל תמיכה ממושרד התיירות ולא מחשבון התקציבים המיועדים למחול. התוצר הוא מבט פשטני, הוליוודי, שמבוסס על סממני פולקלור מדוללים היטב במנה גדושה של פופולזם. גם אם צופים רבים נמשכים לבידור מסוג זה, יש בעיה בשידוך שבינו לבין מופעי מחול אמנותי.

סוגייה זו צצה ועולה מדי שנה גם בכרמיאל. יוצרי מחולות עם ישראלים לבמה קובלים על ההפרדה ועל כך שהמבקרים ואנשי המחול נוטים להתייחס אליהם ככלואים בנישה שהיא מחוץ לגדר של המחול הקנוני. הנטייה הפוסטמודרניסטית לשחוק את קווי ההפרדה בין אמנות גבוהה ונמוכה, כמו גם בין תנועה מסוגנת לתנועה "טבעית" הלקוחה מחיי היומיום, יוצרת קושי להסביר מה הטעם בשימור אמות המידה הנהוגות.

מי שחצתה את הקווים והשתמשה באלמנטים פולקלוריים במופע בימתי מרשים ובחלקים אף מדהים עד כאב, היתה הלהקה מטייפה [Taipei] - תיאטרון המחול לגינד לין [Legend Lin] מטייוואן, עם הכוריאוגרפית והמנהלת האמנותית לין לי-צ'ן [Lin Li-Chen]. להקה זו שנחשפה לראשונה בפסטיבל אוויניון, מציגה קבוצת רקדנים מרשימה בעבודה שמנצלת עד תום את אוצר התנועה העשיר מתחום האופרה הסינית המסורתית כדי להעביר חוויה ויזואלית ורגשית מתוחכמת להפליא. גם אם מבנה הפרקים סכמטי משהו ושולי הנוסחה מבצבצים בקצוות - למשל: אחרי כל קטע איטי יבוא משהו דינמי מסעיר, מוטיבים חוזרים בשינויים קטנים וכו' - הרי שכל פרק כשלעצמו הוא שיעור מאלף באמנות הבמה. במופע דימויים חזותיים גרפיים רבי עוצמה והכוריאוגרפית מיטיבה להשתמש באמצעי תאורה משוכללים שמוסיפים נפח לבמה ובשום שכל ממסכים אזורים וחושפים אותם לפי הנדרש.

העבודה "הימנון לפרחים שימיהם הולכים וכלים", שהועלתה בבכורה עולמית על פי הזמנת הביאנלה, מאזכרת את טקסי החג של היום החמישה עשר בחודש השביעי בלוח השנה הסיני, בו נעזרות הנשמות בחצותן את ים החיים. העבודה נפתחה ונעלה בדואט גבר-אשה ערומים למחצה; השניים מבצעים את המפגש בסגנון מגע-גוף בהילוך איטי ביותר שמושפע ככל הנראה ממופעי בוטו, אם כי הכוריאוגרפית מתכחשת לבוטו כמקור ההשפעה במחול הטייוואני הזה. הביצוע המושלם של שני רקדנים כה חזקים משקף מהלכי חיים באופן מורכב ומרגש, ורישומו נחרת לזמן רב.

במפתיע, לא השתתפה בביאנלה אף אחת מהלהקות שביססו את הזרם האוונגרדיסטי הנקרא בוטו והמייצגות נאמנה את הפילוסופיה האסתטית של אבות הבוטו. במקומן השתתפו להקות פוסט-בוטו שחשיבותן שולית יחסית, כמו זו של קים איטו [Kim Itoh] שביקרה גם בארץ.

איטו, בוגר לימודי סוציולוגיה, עוטה רטייה שחורה על עינו, מסביר איפה מבחינתו נפגש המערב עם המזרח: "קיבלתי עבודה כאיש טכני במועדון סטריפטזי בטוקיו בהיותי סטודנט. רקדניות מלהקות בוטו

יש דבר חיובי בכונות להיפתח, אבל יש לזה גם אספקט שלילי: אנחנו יכולים להיות כל דבר וזה קרה במחול. ביפן אם תגיד מחול, אנשים חושבים על בלט קלאסי. הרצון להיפתח, חוסן כלכלי וקשרים הדוקים עם המערב על פני תקופה, הביאו, ככלל, להתפתחות להקות מחול בן זמננו שמוצאות דרכים מגוונות ליצור אמירה עכשווית ועם זאת לשמר מרוח התרבות

ידועות כמו אריאדונה ובאיקו-שה [Baiko-She, Ariadona] עשו שם סטריפטזי מעולם אחר. זאת היתה ההתחלה. המפתח. שמרתי את הנפש של הבוטו, את התנועה הנובעת מבפנים, את הסגנון האבסטרקטי שלו. מהמערב אימצתי את התנועות הרחבות, הפתוחות אל החוץ, את הנכונות לספוג. ביפן יש נטייה לקבל השפעות מהמערב ולהשתנות, מאז מלחמת העולם השנייה, אז נדרשנו להיפתח. מצד אחד

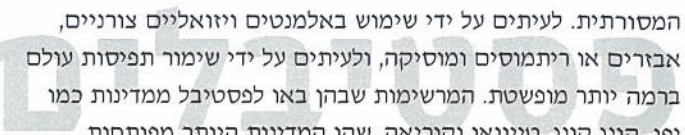
"אלת הפרחים" מאת לין לי-צ'ן, תיאטרון מחול לג'נד לין (טייפה) "La deese des fleurs", by Lin Li-Chen, Legend Lin Dance Theatre (Taipei)

תיאטרון פטרוואדי (בנגקוק) "Patravadi Theatre", (Bangkok)

"אלת הפרחים" מאת לין לי-צ'ן, תיאטרון מחול לג'נד לין (טייפה) "La deese des fleurs", by Lin Li-Chen, Legend Lin Dance Theatre (Taipei)

המסורתית. לעיתים על ידי שימוש באלמנטים ויזואליים צורניים, אבזרים או ריתמוסים ומוסיקה, ולעיתים על ידי שימור תפיסות עולם ברמה יותר מופשטת. המרשימות שבהן באו לפסטיבל ממדינות כמו יפן, הונג קונג, טייוואן וקוריאה, שהן המדינות היותר מפותחות כלכלית במזרח הרחוק. בקטגוריה הזו יש למנות את את CCDC המנוהלת על ידי ווילי טצאו [Willy Tsao] על רקדניה הנפלאים ואת דניאל יונג [Daniel Yeung], שניהם מהונג קונג. להקת [City CCDC Contemporary Dance Company] ביקרה בארץ בעבר והיא מוכרת. דניאל יונג נחשב לתגלית. יונג הוא רקדן בעל עוצמות והומור ששייך לקבוצת יוצרים אוונגרדיים מתחומים שונים שעובדת כקולקטיב. לליון הוא הביא סולו מרתק, מוקפד לפרטיו, המשולב בעבודת וידיאו מדויקת.

בין הלהקות המשתתפות שמתרכזות בשימור מסורות אמנותיות עתיקות - להבדיל ממחולות עממיים - נמנית הרקדנית-סולנית ההודית מלאויקה סארוקאי [Malavika Sarukkai] שהתמחתה במחול בהראטה נאטיאם [Baharata Natyam], אחד הסגנונות המרכזיים במחול ההודי הקלאסי.

מחול סיני חצרוני בא מטייפה עם קבוצת האן טאן יואפו [Han Tang Yuefu] מתקופת שושלת האן, שבוצע בדקדקנות אקדמית בסגנון המוסיקלי של "הרוח הדרומית" [Nankuan] והמחול של תיאטרון גן האגסים מהמאות ה-12-14, על פי התוכנייה. זה מחול מעודן להפליא ובמונחים שלנו - אוטורי לא מעט.

תיאטרון פטרוואדי התאילנדי של המנהלת האמנותית והמייסדת פטרוואדי מז'ודהון [Patravadi Mejudhon] הוא עוד ניסיון לשחזר ולחדש ימיו של תיאטרון מסורתי, שלימים נמהל ודולל למען הופעות בעלות אופי תיירותי. אם כי פטרוואדי באה מדיסציפלינות מגוונות ועם רקע של שנים בתחום האוונגרד, היא עושה מאמץ לקיים להקה על פי קודים מסורתיים מלאים. התלבושות, המסכות, והנרטיב, לקוחים מהעבר. אל ליון היא מביאה תקציר מכתבי ה"ראמיינה" העתיקים ומחדשת את מסורת תיאטרון הצללים תוך שילובו בתוך תיאטרון המחול שלה. הרקדנים מתמחים בגילום דמות אחת, שאיתה הם נשארים לאורך כל הקריירה שלהם. מערכת המחויבות והציות שלהם למנהל התיאטרון דומה לזו המתקיימת בין נזיר מהשורה לראש המנזר שלו, הוא רועהו הרחוני ואשר אליו הוא מחויב יום-יום, עד סוף ימיו. יותר קל ונוח לנו להתייחס לאמנים שמדברים שפה דומה לשלנו וללהקות שמחויבות למחול בן זמננו במידה מלאה או חלקית. אצלנו, כחברה שהיא תוצר כור היתוך בתהליך שלא נגמר, הניסיון לשלב משאבי תרבות מקומית עם שפת המחול העכשווי מובן ומוכר. מרבית הלהקות שלקחו חלק בביאנלה נמצאות בנקודה מסוימת על טווח הציר שבין הקצוות של שימור אורתודוקסי והיטמעות; בין האתנוגרפי המתייחס לתרבות תלוית-מקום, לבין היפוכו - שעוסק בסוגיות שפה, כולל פילוסופיה, אסתטיקה ופוליטיקה של הכפר הגלובלי. גם הפרדה זו היא מלאכותית לא אחת, משום שגם נקודת מבט המקובעת בתרבות המערבית היא מוטה וכוללת השפעות מוקדמות של מושגים שנטמעו זה מכבר ומקורם בתרבויות המזרח.

הפרדה בולטת במיוחד מצויה במקומות בהם החיפוש אחרי כלים מערביים הוא בחיתוליו, למשל, הלהקה שנחשפה למערב לראשונה בליון - להקת המחול המודרני מבייג'ין [Beijing Modern Dance Company], שמנוהלת לאחרונה על ידי ווילי טצאו, שמנהל בהצלחה גם את להקת המחול בן זמננו - הונג קונג. ללהקה מבייג'ין כוחות מיומנים מבחינה טכנית, מרשימים בעוצמתם הפיזית והרוחנית. עם

זאת, עבודותיהם של יוצרים סיניים צעירים רחוקות ברובן מלעבור את הרף האמנותי השגור. במושגים שלנו, יש מעט מאד חידושים ויותר מדי חיקויים בוסריים. אם מאמצים את זווית ההתבוננות בכיוון ההפוך, יש כאן תעוזה שוברת חומות בידוד מחניקות וכובלות ופותחת צוהר להשתלבות כה נכספת עם מה שקורה מחוץ לגבולות המדינה הדיקטטורית הזו.

במפתיע, מעורבת בסיפור גם הכנסייה הקתולית. בקתדרלת סיינט ג'ון [Saint Jean] בליון נערכה מיסה לאמנים באשר הם, בצירוף ברכות מיוחדות לאמני המחול של הפסטיבל. כך נערכה, לצד המיסה המסורתית בהשתתפות הבישופ המקומי, תהלוכת כמרים עם פרחי כמורה בראשם ואחריהם מזדנבים-מפוזים רקדנים תאילנדים, המגלמים דמויות מתוך מיתוסים אליליים למהדרין. הבמה ליד מזבח הקודש שימשה במה לרקדנית מקומית שביצעה מחול חינני למרגלות הבישופ ההדור, בנוסח איזדורה דאנקן עם שיפורים. האירוע חריג, במונחים של מי שמכיר את הנהלים המחמירים בבתי הכנסת בארץ, שלא התגמשו מאות בשנים, ואשר למד לשפוט את הכנסייה הקתולית רק על פי יחסה ליהודים מיום היווסדה. הטקס מרתק, משום שהוא מצביע על היטמעותה של התרבות העכשווית על מגוון פניה בחיי הקהילה במידה כה רבה, עד כי גם הכנסייה מבקשת לאמצה ולקרבה אל חיקה. אלפי המאמינים שנכחו במיסה, הם אותם תושבים מאמינים שבאים לשם בימי ראשון בכל מקרה.

תושבי ליון והמחוז כולו חווים את הפסטיבל באמצעות אירועים פתוחים לקהל שלא נכנס לאולמות עצמם - אירועי התהלוכה המסורתית. בתמיכה מוסדית נמצאו תקציבים לחבר בין התדמית האליטיסטית של מופעי המחול לבין הקהילה. המדרחוב כולו מוצף במצעד להקות מכל המחוז בליווי להקות אורחות שמבצעות מחולות שנעשו על ידי כוריאוגרפים ואמנים מקומיים סביב ציר הנושא.

המשתתפים מתכננים את התלבושות במשך חודשים ארוכים; האבזרים המרהיבים והפלטפורמות הנעות מצליחים להחזיק קהל של כרבע מיליון צופים במשך כל שעות המצעד.

חתך הרוחב שהוצג בביאנלה סיפק אולי תמונה מקיפה של הנעשה בתחום המחול ביבשת האסייתית, אבל כשל בהצגת מגמה, או בסימון הנושאים שעל סדר היום אצל אנשי הרוח והאמנות באותן מדינות. קיים פער בין האופן בו נתפסות העבודות בעיני הקהל הצרפתי לאופן בו הן נתפסות בעיני עיתונאים מהמזרח שהוזמנו לביאנלה. הרבה מהיופי והאסתטיקה שכובשים את העין ונתפסים כביטוי אמנותי ייחודי ואטרקטיבי, נדמים בעיניהם כאקזוטיקה פולקלורית שטחית וההיקסמות ממנה - ללא הבנה כוללת של הקונטקסט בו הסממנים הללו רלוונטיים - מאוסה משהו. למראה העין המערבית הקונה את ה"אורינטליזם" הם סבורים, כי בלא מודע, הוא פועל יוצא, או אחד הרכיבים של תפיסת עולם קולוניאליסטית, שעדיין ממשיכה בכיבוש. לא מדובר בכיבוש פיזי צבאי, אלא בכיבוש קנייני רוחני כתוצאה מכיבוש כלכלי של מדינות המזרח הרחוק, המתבצע במסווה של פיתוח, באמצעות קונגלומרטים להשקעות רב-לאומיות, בפרויקטים החשובים בארצותיהם. הכסף הזר משתלט על הכלכלה, בלי לדאוג לשימור ייחודה של התרבות האוטנטית. הוא מעודד צריכה של סממנים אקזוטיים לקישוט, כנוצה בכובע להתפאר בה, שמכסה ומסבה את תשומת הלב מתפיסה רב-תרבותית כהווייתה.

